

Paminklas išnykusiai Zietelos lietuvių kalbai

ZIGMAS ZINKEVIČIUS

Zietela yra apie 150 km į pietus nuo Vilniaus, maždaug 50 km anapus Lydos ir 35 km į vakarus nuo Naugarduko. Nuo artimiausių lietuviškų vietovių nutolusi daugiau negu 100 km. Neseniai išnykusi zieteliškių lietuvių kalba nesutampa su jokia lietuvių tarme ir yra labai savitiška. Todėl ja seniai domisi ir didžiai vertina kalbininkai. Dar XIX a. pabaigoje apie ją rašė Peterburgo universiteto privatdocentas Eduardas Volteris, keletą kartų nuo 1886 m. lankęs šią tolimąją lietuvių kalbos salą, šimtmečiais išlikusią slavų apsuptyje. Vėliau ją susidomėjo lenkų kalbininkas Janas Rozwadowskis, tyręs 1901 ir 1903 m. (rezultatai paskelbti tik 1995 m.). Lankė šią lietuvių kalbos salą ir mūsų kalbininkas Kazimieras Būga 1906 m., surinkęs kalbos duomenis plačiai panaudojo savo darbuose. Tarpukario laikotarpiu zieteliškių kalbą tyrė estų kalbininkas Pēteris Arumaa (1930 m. paskelbė savo užrašytus jos tekstus su paaiškinimais vokiškai), lietuvių kilmės vokiečių kalbininkas Jurgis Gerulis (Georg Gerullis, jo surinkta medžiaga karo ar pokario metais žuvo) su žymiuoju norvegų baltistu Christianu Stangu (šis savo užrašus paskelbė tik 1958 m. vokiškai). Pokario laikotarpiu ir Zietelą ėmė organizuoti mokslininkų ekspedicijos Lietuvių kalbos ir literatūros institutas (nuo 1955 m.), kuriose dalyvavo ir žinomi Maskvos baltistai Vladimiras Toporovas su Viacheslavu Ivanovu (1958 m.). Vėliau, 1964 ir 1968 m., zieteliškių kalbą tyrė maskviškė kalbininkė Tamara Sudnik, kuri lygino vietos lietuvių gudų ir lenkų kalbų fonologines sistemas. Ne kartą ten lankėsi prof. Juozas Balcikonis (su juo teko būti ir šių eilučių autoriui), minėto instituto darbuotojas Juozas Senkus ir kiti. Ta-

čiau iš visų daugiausia Zietelos lietuvių kalbą ištyrė ir ją nuosekliai aprašė Aloyzas Vidugiris, kurio neseniai pasirodžiusiam labai svarbiame veikalui aptarti skiriamas šis straipsnis.

Dabar Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra. Paskutiniai gerai ar pusėtinai lietuviškai kalbėję senukai išmirė XX a. devintajame dešimtmetyje: 1984 m. – gerai lietuviškai kalbėjęs Adolis Laurukevičius (iš Zasečių kaimo, gimęs 1899 m.) ir Adomas Žukelis (Savičių kaime, g. 1895 m.), 1987 m. – viena iš geriausių dainininkių ir verbų pynėja Marija Žukelytė-Laurukevičienė (mirė Lydoje, g. 1905 m.), 1988 m. – Adolis Žukelis (mirė Latvijoje prie Rygos, g. 1900 m.). Pagaliau 1990 m. Zasečių kaime mirė paskutinė dar pusėtinai lietuviškai kalbėjusi Filomena Labukaitė (g. 1912 m.). Liko dar vienas kitas žmogus, galintis šį tą lietuviškai suprasti ar pasakyti kokią žodelį, išsimintą iš savo tėvų ar senelių. Bet tai – jau nebe gyva kalba.

Ilgiausiai zieteliškių lietuvių kalba išliko Zasečių kaime. Tai didžiausias buvęs lietuviškas kaimas, turėjęs daugiau kaip 200 sodybų, nutolęs apie 3 km nuo Zietelos miestelio iš šiaurės pusės. Lenkams 1921 m. panaikinus lietuviškas pamaldas Zietelos bažnyčioje, 1928 m. uždarius Zasečiuose lietuvišką mokyklą lietuvių kalba šiame paskutiniame kaime ėmė sparčiai nykti. Didžiulis smūgis jai buvo 1931 metų gaisras, po kurio gyventojai išskeldinti į vienkienes. Išskirstyti jie prarado vieną branduolį. Nemaža kaimo lietuvių buvo išblaškyta ir žuvo karo metais. Vieni išvežti į Vokietiją, kiti žuvo vietos fronto metu, treči, bijoję bolševikų, pasitraukė į Lenkiją, net apie pusšimtis gerai lietuviškai mokėjusių žmonių ir apie kita tiek lietuviškai supratusių. Keletas lietuvių šeimų buvo išstremta ir žuvo Sibire.

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą Zietelos apylinkių kaimuose, ne tik Zasečiuose, bet ir Pagiriuose, Narčiuose, Kurpešuose, Dainavoje daug gyventojų dar kalbėjo lietuviškai. Pagirių kaimo lietuvių kalba pasibaigė 1962 m. seserų Dicevičių mirtimi. Narčiuose tai atsitiko tarpukario laikotarpiu (žurnalisto Antano Valaičio teigimu 1929 m.), kituose kaimuose – dar anksčiau. Bet visa tai buvo tik menkas likutis kadaise buvusio krašto plačiai skambėjusios savitos lietuvių kalbos. Pagal oficialios statistikos duomenis 1886 m. tame krašte gyventų net 1156 lietuvių, bet iš tikrųjų jų turėjo būti gerokai daugiau, nes ne visi buvo lietuviškai užrašyti. Panašiai reikia vertinti ir 1827 m. Zietelos ku-

vatiją mokyklą, kurioje vaikus mokė lietuviškai ir lenkiškai, savaitgaliais rengė jaunimo susibūrimus, mokė lietuviškų dainų, žaidimų ir kt.

Visą tą lietuvišką veiklą bruto nutraukė lenkai, okupavę Vilniaus kraštą. Jie 1928 m. uždarė K. Žukelytės mokyklą. Jos išrūpintame pastate įkūrė lenkišką mokyklą, į kurią buvo prievarta suvaryti lietuvių vaikai. Šeimose jiems uždrausta lietuviškai kalbėti. Nepaklusę buvo baudžiami: statomi prieš klasę ir gėdijami. Lenkų valdžia jau 1921 m. iškele iš Zietelos paskutinį lietuvių kunigą. Nutautinimas buvo vykdomas visais lygmenimis: per valdiškas įstaigas, bažnyčią ir mokyklą. Išvyravo lenkiškas šovinizmas ir lietuvių nepakantus-

Dabar Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra. Liko dar vienas kitas žmogus, galintis šį tą lietuviškai suprasti ar pasakyti kokią žodelį, išsimintą iš tėvų ar senelių. Bet tai – jau nebe gyva kalba.

nigo užpildytą anketą, pagal kurią vien Zasečių kaimo 67 sodybose gyveno 422 lietuviškai kalbantys asmenys, Pagiriuose kaimo – 52 sodybose 271 žmogus, Narčiuose – 36 sodybose 183 (taigi iš viso 876 lietuvių). Maždaug tokį patį lietuviškai kalbančių skaičių (825) pagal 1848 m. revizijos duomenis nurodė Petras Keppenys, surašęs jau ne iš trijų, bet iš penkių kaimų. Kad anksčiau lietuviškai buvo kalbama gerokai plačiau, rodo Zietelos apylinkių lietuvių kilmės kaimų pavadinimai, pvz., Gedgalai, Girtykai, Klišiai, Kriaučiškės, Maldūnai (Maldūčiai), Narbutonys, Pūnčiai, Rėkliai, Titeikiai (Titeikiai), Žadeikiai, Žybartai ir kt. Yra išlikę pasakojimų, kad lietuviškų kaimų seniau yra buvę ne tik apie Zietelą, bet ir apie Bielyčią, Dvartį, Gardiną, Lydą, Naugarduką (zieteliškių vadina Naugardu) ir kitur. Manytina, kad Zietelos lietuviška sala iki XVI a. tikriausiai dar tiesiogiai jungėsi su lietuvių etnine teritorija, nors dėl rytų slavų ir totorių antpuolių buvo gerokai praradęsi.

Prasidėjus tautiniam atgimimui XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje lietuvių kalbos nykimas Zietelos apylinkėse buvo šiek tiek pristabdytas. Be kita ko zieteliškiams didelį įspūdį padarė iš Peterburgo atvykęs minėtasis mokslininkas Eduardas Volteris, kuris liėpė pašalinti iš vietinės valsciaus raštinės užrašą, draudžiantį lietuviškai kalbėti (Volteris buvo palaikytas caro giminaičių). Po 1905 m. neramumų ir Didžiojo Vilniaus seimo ėmė rodytis lietuviška spauda, vaikus imta lietuviškai katechizuoti, prie Zietelos bažnyčios susiorganizavo lietuviškas jaunimo choras. Kazimieras Būga 1906 m. vien Zasečių kaime galėjo lietuviškai susikalbėti su maždaug keturiais šimtais žmonių, antra tiek daug ką lietuviškai suprato. 1916 m. net 500 Zasečių kaimo žmonių užrašė lietuviškai. Šio kaimo gyventojas Katryna Žukelytė, baigusi 1908–1910 m. Vilniuje mokytojų kursus, 1918 m. Zasečiuose įkūrė pri-

mas. Buvo persekiojami net kalbos tirti atvykę mokslininkai. Antai 1929 m. lenkų policija išvarė minėtąjį kalbininką Jurgį Gerulį (esą neturėjęs reikiamų dokumentų) ir šiam teko po metų pakartotinai vykti į Zietelą kalbos tirti. 1934 m. į Zietelą nebuvo įsileistas žymusis vokiečių baltistas Ernstas Fraenkelis, šiam teko savo darbą apie Vilniaus krašto lietuvių tarmes rašyti naudojantis ankstesnių tyrėjų sukauptais duomenimis.

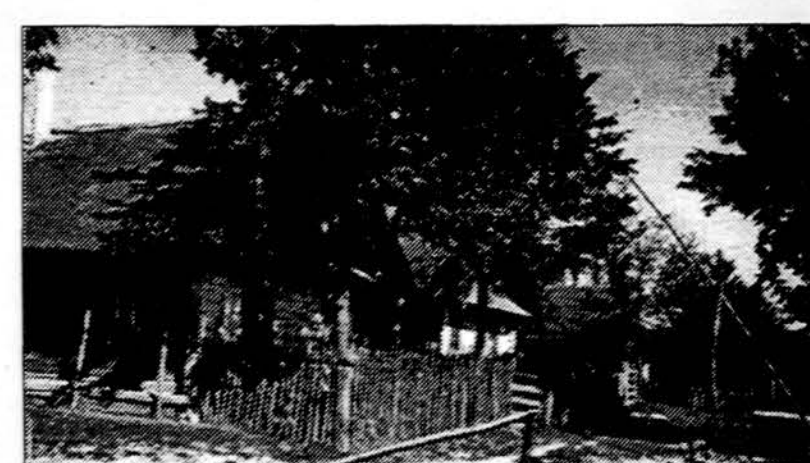
Lietuviškai kalbančių skaičius sparčiai mažėjo. Minėto A. Valaičio apklausos duomenimis 1939 m. Zasečių kaime lietuviškai su vaikais dar buvo kalbama 25 šeimose, o kai atėjo sovietai, tokių šeimų jau nebebuvo. Minėtoji mokytoja K. Žukelytė (Juodienė) sovietams valdant net du kartus – 1940 ir 1945 m. – stengėsi atkurti Zasečiuose lietuvišką mokyklą, bet leidimo negavo. Žmonės spartiai atrpasdavo nuo lietuvių kalbos. Kai kurie gyveno metų metais negirdėdami lietuviško žodžio, todėl ne vienas iš jų, pradėjęs kalbėti lietuviškai, nejučia pereidavo į gudų kalbą arba, nesuradęs primiršto lietuviško žodžio ar pasakymo, čia pat pavartodavo skolingus atitikmenis, jų net nelietuvindamas. Beje, minėtoji K. Žukelytė (Juodienė) 1955–1957 m. kelis kartus lankėsi Vilniuje ir daug pasakojo gražia Zietelos tarme Lietuvių kalbos ir literatūros instituto dialektologams apie savo gimtąjį kaimą ir jo buitį (tarp klausytojų buvo ir šių eilučių autorius), skundėsi lietuvių persekiojimu, kad Lietuvių kalbą nepaprastai mylėjo savo tėvų ir senelių kalbą (teko ir šių eilučių autoriui ne kartą tuo įsitikinti), sakydavo *kap paūtarinu* (kai pakalbu) *lietuviškai, tai man akys diena dirbsi* (pašviesėja).

Zietelos lietuvių kalba – mokslininkams nepaprastai įdomi. Ji neturi analogo tarp visų lietuvių kalbos tarmių. Pagal išlikusių archajiškų ypatybių kiekį jai nėra lygių. Labai savita jos gramatinė struktūra.

Šalia išlikusių didžiai senovinių ypatybių yra nemaža naujesnių pakitimų, kurie visi tarpusavyje artimai susipynę, nelengva vienus nuo kitų atskirti. Visa tai lemė ilgą amžių Zietelos lietuvių izoliaciją nuo likusio lietuvių kalbos ploto ir slavų kalbų apsuptyje. Turimi visi keturi senoviniai vietininkai: zieteliškiai sako, pavyzdžiui, *lauke, pievon, i pievą, arkliep* („buvau prie arklio“, *ponop* („einu pas poną“ ir pan. Gausu veiksmažodžio atematinų (priebalsinio kamieno) formų: *dest* „dega“, *giest* „gieda“, *jėst* „valgo“... Unikali atematinės kilmės būtojo laiko 3. asm. forma *bit* „buvo“ pvz., *man tuomet dvidešimt pirmi metai bit*. Mūsų įprastinė forma *buvo* visai nevartojama, asmenuojama: *aš buvau, tu buvai, anas (jis) bit* ir t.t. Yra daugybė visokių kitokių gramatinės sandaros ir fonetinės sistemos savotiškumų. Labai skiriasi žodynas. Vieni zieteliškių žodžiai primena mūsų senųjų raštų kalbą, pvz. *eš*, *aš*, *kieka* „kiek“ *mulkti* „ryti“, *nasrai* „burna“, *pekus* „galvijai“, *todrin* „todėl“... Kiti žodžiai dėsnių nukreipia į senąją lietuvių buitį, pvz., *vytinė* „sielių plauštas“ (plg. senųjų dokumentų *vytinę* „didelį plokščiadugnį upių laivą“), *vytininkas* „sielininkas“ (dokumentuose „upeivis“). Tačiau daugumas savų lietuviškų (ne skolingų) žodžių yra šiaip jau labai įdomūs, niekur ar beveik niekur Lietuvoje negirdėti, pvz., *kuopinos* „vaisės“, *lakštas* „laiskas“, *pavardas* „pravardė“, *rypuoti* „dejuoti“, *sagikas* „švaras, apsiaustas“, *skraide* „kregždė“, vėsutė „pavėsis“. Nemaža visokių perdirbinių, kitokių darybos žodžių, kartais archajiškesnės negu bendrinėje kalboje, turinčių kitas priesaigas, kitokių reikšmių. Skirtingi tarnybiniai žodžiai. Keli būdingesni pavyzdžiai: *liežuvis* „liežuvis“, *merguta* „mergina“, *ramonas* „ramunė“, *sa* „su“ (ir *sadiu* „sudies“, *salig* „sulig“...) *splusna* „plunksna“... Pažymėtina, kad pasitaiko atvejų, kai vartojamas savas žodis vietoj kitų tarmių ir net bendrinės kalbos slavizmo, pvz., *kvietienis* „pyragas“, *lupekas* „kazlėkas“.

Slavizmą Zietelos lietuvių kalboje buvo labai daug, turbūt daugiau negu bet kurioje kitoje Pietryčių Lietuvos pakraščio šnektėje. Ir tai savaime suprantama turint galvoje šimtmečiais užsitęsusių slavų – gudų, lenkų ir rusų – kalbų apsuptyje. Tie slavizmai irgi įdomūs, kitoms lietuvių tarmėms neįprasti, paprastai neturimi: *dyčis* „laukinis“, *palėkas* „lenkas“, *peklas* „pragaras“, *salaujys* „lakštingala“, *talmokas* „vertėjas“, *viesė* „kaimas“... Slavizmų persunkta zieteliškių kalba – tai tikra laboratorija kalbos patvarumo ir jos gyvasties tyrėjams, rodanti, kiek kalba geba pakelti svetimybės žodžių, koks svetimybės kiekis yra jau mirtinas. Matome, kaip kalba priešinasi ir vis vien būna priversta pasiduoti svetimoms įtakoms.

Zietelos lietuvių kalba – tikra mįslė kalbos istorikams. Del jos kilmės tyrėjų nuomonės nesutampa. Vieną aišku ir nekelia abejonių, kad šis kraštas senovėje buvo gyvenamas baltų gentių, kad čia vartotos baltų

Aloyzas Vidugiris

ZIETELOS ŠNEKTOS ŽODYNAS

kalbos. Tas rodo baltiška hidronimija (vandenvardžiai). Tačiau joje yra ne vien rytinių, bet ir vakarinių baltų ypatybių. Slavų kalbiniai elementai čia visur yra antriniai ir aiškiai vėlesni, atneštiniai. Tas pat pasakytina apie oikonomiją (gyvenviečių pavadinimus), kuri senasis sluoksnius irgi be abejonės baltiškas. Patys zieteliškiai tvirtai tiki, kad jų protėviai šiose vietovėse gyveno nuo amžių. Ir jie, be abejonės, buvo teisūs. Jų protėviai tikrai nebuvo slavai ir čia nuo amžių gyveno, nesvarbu, kuria gimnazių baltų (ne slavų!) kalba jie kalbėjo.

Daugiausia gintų kelia rytų ir vakarų baltų kalbiniai elementai šio krašto vadyne ir pačioje zieteliškių kalboje, nors toji kalba yra iš esmės lietuviška. Iš kur tie dvejoji baltiški elementai? Kurie iš jų pirmiškiai? Koks jų tarpusavio ryšys? Nuo šių klausimų sprendimo priklauso Zietelos lietuvių kalbos kilmės aiškinimas.

Nesileidžiant į diskusijų detales pasakytina, kad daugelis tyrėjų pirmąsias šiose vietovėse gyvenusių lietuvių kalbą laikyti vakarų baltų kalbinę klodą, kuris vėliau buvo padengtas rytų baltų antsluoksniu. Vakarų baltiški elementai traktuojami kaip substratiniai. Būdingu pavyzdžiu gali eiti Zietelos miestelio ir Zasečių kaimo pavadinimai. Pirmasis kildinamas iš to paties vardo upokšnio ir netoliese tyvuliavusio ežero, taigi vandenvardžių, kurie jau vien dėl žodžio pradžios z – laikytini vakarų baltų palaiku. Lenkiškas šio pavadinimo variantas *Zdzieciol* yra aiškiai antrinis, dokumentuose sutinkamas tik nuo XVII a. pabaigos, ir pasidarytas iš lietuviško pavadinimo *nužiūrejus* į lenkų kalbos žodį *dzieciol* „genys“.

Plg. rusišką (gudišką) pavadinimą *Diatlovo* (Dziatlava) ir *diatel* (dziacel) „genys“. Zasečių vardas turi tą patį vakarų baltų žodžio pradžios z – jį taip pat turi zieteliškių bendriniai žodžiai *zasis*, *žasis*, *zėmė*, *žemė*, *zvis*, *žuvis*, *zvaizdė*, *zvaigždė*... Plg. šio krašto miestelio vardą *Zelva* šalia kitur Lietuvoje turimos formos *Zelva*. Istorijos šaltiniai ir vietovardžių studijos rodo, kad čia kažkur Nemuno aukštupio baseine senovėje ėjo vakarų baltų slavai ir čia nuo amžių gyveno, nesvarbu, kuria gimnazių baltų (ne slavų!) kalba jie kalbėjo.

Nukelta į psl.

TURINYS

Zietelos lietuvių kalbos jau nebėra.

19-oji Baltų studijų konferencija.

„I Laisvę“ fondo XIII studijų savaitė Lietuvoje. Demokratiškumo pamoka Folkehojskole.

Paminėta Karaliaučiaus universiteto įkūrimo sukaktis.

Aloyzas Vidugiris

Zietelos
LE
TU
VIU
šnektas

Paminklas išnykusiai kalbai

Atkelta iš 1 psl.

Pagalvius jėgtin-
gių substratas galėjo lemti
„vakarų aukštaitišką“ zieteliš-
kių kalbos pobūdį – nesusiau-
rėjusius nosinius balsius *q*, *ę* ir
an tipo junginius, dūžkavimo
nebuviama, *l* prieš *e* tipo voka-
lizmą neketinimą ir kitas ypa-
tybes, kurios atskiria zieteliš-
kius nuo artimiausių lietuvių
kalbos tarmių. Mazai tikėtina,
kad Zietelos lietuvių kalbai
pradžią galėjo duoti XIII a.
pabėgėliai iš Prūsijos, didžiojo
Lietuvos kunigaikščio Traide-
nio apgyvendinti šiame krašte
(yra taip manančių), nors tam
tikrus pėdsakus zieteliškių kal-
boje galėjo palikti ir jie.

Iš to, kas pasakytą, matyti,
jog Zietelos lietuvių kalbos istori-
ja buvo labai sudėtinga. Šio
krašto kalba patyrė daug viso-
kių kitimų, todėl nenuostabu,
kad zieteliškiai ne visuomet
pagėdavo suprasti bendrinę
lietuvių kalbą šnekantių kalbi-
ninkų. Zieteliškių kalba, nors
ir išnykusi, toliau kelia įvairių
problemų, be abejo, ji bus ir
ateityje intensyviai tiriama. To-
dėl neseniai pasirodęs žymiau-
sio jos žinovo Aloyzo Vidugirio
veikalas *Zietelos lietuvių šnek-
ta* (Vilnius, „Presvika“, 2004 m.,
403 psl.) yra nepaprastai svar-
bus lituanistikos mokslui, ypač
lietuvių kalbos istorijai.

Aloyzas Vidugiris pradėjo tirti
Zietelos lietuvių kalbą 1956
m. Beje, Lietuvių kalbos ir lite-
ratūros instituto, kuriame tada
dirbo A. Vidugiris (buvo aspi-
rantas, šių dienų terminologija
– doktorantas), Mokslinė taryba
kurį laiką delse tvirtinti jo pa-
sirengtą temą (toks darbas tada
buvo „nemadingas“), tik profe-
soriaus Juozo Balckonio pas-
tangomis pagaliau ji buvo įtei-
sinta. Tada dar jaunas (gimęs
1928 m.) labai energingas ir ga-
bus kalbininkas A. Vidugiris
nykstantiai Zietelos šnekčiai pa-
skyrė visą savo gyvenimą. Tą
darbą dirbo iki tol, kol buvo gy-
vas bent vienas lietuviškai kal-
bantis zieteliškis (iki 1990 m.).
Matyt, paties Dievo nukreiptas
šiam šventam darbui: gelbėjo
nuo pražūties kalbotyrai labai
reikalingus šio krašto kalbos
duomenis. Kai darbą pradėjo,
rado daugiau negu 50 gerai lie-
tuviškai kalbėjusių vietinių
žmonių ir dvigubai daugiau to-

kių, kurie tą kalbą gerai ar
prasčiau suprato. Tie zieteliš-
kiai ir buvo pagrindiniai jo in-
formantai (kalbos pateikėjai),
kaip pats sakosi, tapo ne tik il-
gamečio darbo, bet ir paties au-
toriaus gyvenimo dalimi. Gerai
padarė knygoje įdėdamas bent
kai kurias fotografijas – vaiz-
dinį dokumentą.

Per daugiau negu 40 metų A.
Vidugiris kruopščiai užrašinėjo
merdincią zieteliškių kalbą,
paskutiniuosius jos atodūsius.
Surašė viską, kas tik buvo įma-
noma. Tapo tikroju jos mirties
metraštininku. Tuo pastatė
didingą, už granitą tvirtesnę
paminklą mūsų akyse užgesu-
siai kalbai, ja šnekęsiais uni-
kaliai etninei grupei, savitam
dvasiniam pasauliui, kurio jau
nebėra. „Kai kalba nutyla, nu-
trūksta žmonijos arfos styga“ –
vartant A. Vidugirio veiklą
prisimena didžiojo mastytojo
Vidūno žodžiai. O tyrėjui dirbti
buvo nepaprastai sunku. Lietu-
viškai kalbančių informantų
reikėjo ieškoti po visą Zietelos
aplinkę. Be to, jie buvo apsi-
vertę nepabaigiamais kasdieni-
niais darbais, valdžios įgā-
dinti. Daugelis vengė nepažis-
tamų žmonių, nepasitiko jais.
Kadangi jų kalba buvo gerokai
nutolusi nuo lietuvių bendrinės
kalbos, informantai sunkiai su-
prato, ko atvykėliai nori ir ką
jie šneka. Reikėjo parodyti
daug sumanumo ir takto, kol
buvo vietinių žmonių supras-
tas, pačiam tapti „zieteliškiu“.
Tik tada tyrimas pasidarė sėk-
mingas.

Apgynęs Zietelos tema kandi-
datinę (dabar – daktaro) diser-
taciją, Vidugiris ilgai pasiel-
kė daugybę straipsnių apie
zieteliškių kalbą periodiniuose
lingvistikos leidiniuose, jau
nebelengvai gaunamuose. Dis-
ertacija ir tie straipsniai sudarė
aptariamo veikalo pagrindą.
Išleistoji knyga – tai sistemin-
gas tiriamosios kalbos aprašas,
pasakytume, ištisinis jos loby-
nas, kuriuo amžiais naudosis
dialektologai ir kalbos istorikai,
su didžiu dėkingumu minės jo
autorių Aloyzą Vidugirį. Knyga
be galo informatyvi. Trumpai
papasakoti jos turinio neima-
noma. Apie tai galima spėti
kad ir iš įvadinės dalies svar-
besnių skyelių pavadinimų:
„Geografinė padėtis“, „Tyrimo

objektas ir šnekos vardas“, „Šis-
tas iš šnekos istorijos“ („Pir-
mosios žinios“, Zietelos lietu-
vių skaičius“), „Zietelos lietu-
vių atgimimo apraiškos“, „Svarbes-
nės Zietelos lietuvių kalbos ny-
kimo priežastys“, „Del Zietelos
lietuvių kilmės“, „Šnekos tyri-
mo apžvalga ir šaltiniai“, „Zie-
telos šnekta formavę veiksniai“
ir kt. Po įvado eina du pagrin-
diniai skyriai: „Fonetika“ (62–
122 psl.) ir „Morfologija“ (123–
337 psl.). Pirmajame skyriuje
labai detaliai aprašoma Zietelos
lietuvių kalbos prozodija (kirtis
ir priegaidės), vokalizmas (bal-
siai, dvibalsiai, mišrieji dvigar-
siai, šaknies balsių kaita, žod-
žio galo balsynas ir įvairūs kiti
jo reiškiniai) ir konsonantizmas
(prie balsiai, įvairios jų ypa-
tybės). Antrajame skyriuje dė-
toma pagal kalbos dalis: daikta-
vardis (išsamiai aprašoma daik-
tavaržių kaita ir daryba), bū-
dvardis (linksniavimas, laipsniavimas, būdvardžių da-
ryba), skaitvardis, įvardis (įvai-
rios šių kalbos dalių atmainos),
veiksmažodis (plačiai aprašo-
mas asmenavimo sistema, dary-
vai, veiksmažodžių daryba),
prieveiksmis, dalelytė, prie-
linksnis, jungtukas, jautukas,
ištiktukas. Kiek čia išskeliami
visokių kalbos įdomybių! Nega-
lima atsistebėti. Akys raibsta
skaitant šiuos skyrius. Ir visa
tai būtų prazuve, jeigu ne Aloy-
zo Vidugirio pasiaukojamas
darbas, kuriuo jis, beje, pasi-
statė nenykstanti paminklą ir
sau pačiam. Paskutinis knygos
skyrius pavadinamas „Zie-
telos šnekta izofonų ir izomorfių
sankirtoje“. Jame aprašomi kal-
bos reiškiniai lyginami su kitų
lietuvių kalbos tarmių atitik-
menimis, daromos tam tikros,
labai įdomios išvados. Paba-
goje pridėti sutrumpinimų ir
literatūros sąrašai, rodyklės,
taip pat knygos santrauka
anglų ir rusų kalbomis.

Knygoje nėra leksikos (žo-
dyno) skyriaus, nes A. Vidugi-
ris 1998 m. išleido didelį (net
846 psl.) *Zietelos šnekos žody-
ną* (Vilnius, Mokslo ir enciklo-
pedijų leidybos institutas), kurį
šiuo eilučių autorius aptarė lei-
dinyje *Archivum Lithuanicum*
(I tomas, Vilnius, 1999 m.).
Kiek žinoma, Vidugiris dar no-
ri išleisti Zietelos lietuvių tek-
stus, kurių yra daug užrašęs iš
paskutiniųjų zieteliškių. Tai
būtų labai svarbu tolesnėms
studijoms. Dieve, padėk jam ir
tai įvykdyti.

Baigiant reikia pabrėžti, kad
Aloyzas Vidugiris laikytinas
apskritai žymiausiu rytinių lie-
tuvių kalbos ploto pakraščiu
tyrėju. Tyrė ne tik Zietelos, bet
ir daugelį kitų to krašto šnekų
šnekėlių. Drauge su Jonu Pet-
rausku 1985 metais išleido ki-
tos unikalias pakraštines šnek-
tos – Lazūnų – žodyną, vėliau
ir tos šnekos tekstus. Tyrė
Čiornaja Padina (Saratovo sri-
tyje, Rusija) tremtinių kalbos
likučius. Rinko onomastiką
(vardyną), daug prisidėjo prie
Lietuvių kalbos atlaso rengimo,
papildė sudarinėjamas kalbi-
nius žemėlapius šnekų duo-
menimis. Kartu su kitais dia-
lektologais sudarė lietuvių
kalbos tarmių chrestomatiją
(1970). Nykstančių šnekų tyri-
mas – tai pati svarbiausia Vidu-
girio aistra. Del jos yra ir
skaudžiai nukentėjęs: 1987 m.
buvo sumuštas šovinistiškai
nusiteikusių vietinių chuliganų
Ramučių kaime, tarp Benekai-
nių ir Varenavo (Gudijoje).
Apie tokio žmogaus, mokslininko
ir patrioto, veiklą ir norėjosi
papasakoti *Draugo* skaityto-
jams.

Baltų konferencijos dalyvės (iš kairės): dr. Gražina Slavienienė, prof. Daiva Markelytė, red. Ramūnė Jonaitienė, rašyt. Irena Mačiulytė-Guilford.

19-oji Baltų studijų konferencija

**Konferencija buvo ne tik pasidalinimas
mintimis ir nuveiktais darbais, bet ir
įrodymas, kad atsiranda nauja karta,
mokslus išėjusi Šiaurės Amerikoje ir
papildanti išretėjusias literatūras gretas.**

Šių metų 19-oji Baltų stu-
dijų konferencija, pavadinta
„Integracijos ir identiteto dina-
mika: Baltai Europoje ir pasaulyje“
vyko Toronto universitete,
Kanadoje. Konferencija, truku-
si tris dienas – nuo birželio 3-
iki 5 d. – Baltų studijomis be-
sidomincius mokslininkus bei
akademikus subūrė į daugiau
nei penkis sekcijas: litera-
tūros, lingvistikos, istorijos, vi-
suomeninių mokslų, religijos,
verslo ir ekonomikos, kultūros,
estetikos bei komunikacijos.
Kaip ir kiekvienais metais, Bal-
tų studijų konferencijoje pasiū-
lytos paskaitų temos buvo įdo-
mios, šviežios, intriguojančios,
sukėlusios diskusijas konferen-
cijos metu ir po jos.

Šiais metais Baltų studijų
konferencijoje dalyvavo ir PLB
Lituanistikos katedros Illinois
universitete Čikagoje studentai:
E. Novickas, Žydrūnas Drungi-
las ir Dalia Cidzikaitė bei
prof. Violeta Kelertienė. Visi
trys studentai pranešimus skai-
tė literatūros teorijai bei anali-
zei skirtose sekcijose.

E. Novickas pranešime „Del-
ving the Nightmare of Ri-
chardas Gavelis *Vilniaus Poku-
ris*“ analizavo Ričardo Gavelio
romaną *Vilniaus pokeris*. Vos
tik pasirodęs Lietuvoje (1989
m.) romanas susilaukė didelio
susidomėjimo ir nemažos nuo-
monių įvairovės tiek iš pa-
prastų, tiek iš profesionalių
literatūros skaitytojų. Ilgą lai-
ką, šalia Jurgos Ivanauskaitės

romano, Gavelio *Vilniaus poku-
ris* buvo vienas labiausiai skai-
tomų romanų Lietuvoje. No-
vicko pranešime, labiau priar-
tejančiame prie esė žanro, nei
akademiniio pranešimo, taip pat
neturko netikėtų įžvalgų, savo-
tiškų kontroversijų. Ričardo Ga-
velio nuotrauką, nufotografuotą
Algimanto Aleksandravičiaus,
panaudojus kaip atspirties taš-
ką bei savotiškus savo esė rė-
mus, Novickas aptarė motyvus,
bet ir temas, įskaitomas, atradan-
damos ar tik nujaučiamas *Vil-
niaus pokeryje*, tačiau nepri-
klausančias vyraujančiam ir
domuojančiam Lietuvos kul-
tūriniam kontekstui. Ši kartą
Gavelis buvo perskaitytas ne
Lietuvoje gimusio skaitytojo ir
adresuotas ne tik lietuviams,
bet ir svetimtaučiams. Novic-
kas nebando kartoti jau tradi-
cinėmis ir stereotipinėmis tapu-
simis įžvalgų apie Gavelio ro-
maną – pranešime svarbus
Amerikoje gimusio ir išsilavin-
usio šioje šalyje gavusio skaityto-
jo santykis su tekstu. Vis dėl-
to, nepaisant laisvo, iš pirmo
žvilgsnio tarsi neįpareigojančio,
kalbėjimo, pranešimas nenu-
slysta paviršiumi; pirmosios
imprėsijos, pranešimui įsibė-
gus, paremiamos ne tik Novicko
placiomis literatūrinėmis žinio-
mis – romanas įvedamas ir į
Vakarų kultūros bei „rimtą“
literatūros teorijos kontekstą:
Gavelio romanas analizuojamas
pasitelkus postmodernizmo bei
postkolonializmo teorijas.

Žydrūno Drungilo prane-

šimo „Generacijos identiteto
konstravimas: lietuvių išeivijos
žurnalas *Metmenys* centre bu-
vo *Metmenų*, leidžiamų nuo
1959 m. Santaros–Šviesos fe-
deracijos iniciatyva Čikagoje,
egzistencinė, kultūrinė, sociali-
nė išraiška. Pasak pranešimo
autoriaus, Santaros–Šviesos fe-
deracija ir žurnalas *Metmenys*
gimė lietuvių išeivijos kultūros
periferijoje, jos paribiuose,
todėl tokiame kontekste sąvoka
„generacija“, ypač dažna *Met-
menų* žurnale, gali būti trak-
tuojama kaip savotiškas išsukis
lietuviškai tradicijai bei siste-
mai. Todėl, pabrėžė Drungilas,
analizuojant *Metmenis*, svarbu
pastebėti ir ieškoti tokių simbo-
lių bei bandymų apibrėžti, ku-
rie išryškėja *Metmenų* naraty-
vuose. Vienais tokių iškalbingų
simbolių Drungilas paminė „nu-
džiūvusios šakos“, „neornamen-
tuotos kalbos generacijos“ de-
finicijas. *Metmenys* yra neatsie-
jami nuo Vytauto Kavolio, todėl
nemaža pranešimo dalis buvo
skirta šiam ilgalaikiui *Met-
menų* žurnalo redaktoriui bei jo
iniciatoriui. Ir čia buvo ieško-
ma galimų apibrėžimų bei
įžvalgų, padedančių geriau su-
vokti ir apibrėžti *Metmenų* ir
apie *Metmenis* susibūrusių lie-
tuvių generaciją. Anot Drungi-
lo, Kavolis, pastoviai ieškodamas
jaunų žmonių ir šviežių
idėjų, kritiškai analizuodamas

įvairias lietuvių kultūrinio gy-
venimo formas bei išraiškas,
Metmenyse bandė pristatyti ir
parodyti kūrybišką ir dina-
mišką lietuviškumą, tokį, kokio
lietuvių kultūra iki šiol dar ne-
turėjo.

Dalios Cidzikaitės praneši-
mas „Kitas lietuvių prozeje: To-
mo Saliaus Kondroto *The Birth
of Nation* atkreipė dėmesį į
Kito (svetimo, užsienio, ne-
draugo) problematiką lietuvių
prozeje. Pasinaudodama post-
kolonializmo siūlomais mode-
liais ir įžvalgomis, pranešėja
trumpai aptarė kolonizuotojo ir
kolonizuojamojo, didumos ir
mažumos, savęs ir kito santy-
kius. Anot Cidzikaitės, šis san-
tykis visuomet yra galios ir
valdžios santykis, paremtas di-
dumos įvesta reprezentacija, jos
sukurtais stereotipais bei įvaiz-
džiais. *Kitas* visada yra men-
kesnis, užimantis žemesnę pak-
opą tiek politinėje, tiek so-
cialinėje, tiek ir kultūrinėje vi-
suomenės sandaroje. Jis juodi-
namas, žeminamas, pajuokia-
mas. Butent tokį santykį prane-
šimo autorė atranda viename
naujausių T. S. Kondroto kū-
rinų, beje, parašyto anglškai.
Ji kalba apie „mes“ bendruome-
nė novelėje – tamsią, menkai
išsilavinusią, gyvenančią peri-
ferijoje, lyg kokioje pasakoje –
pasaulio paribyje. Cidzikaitė
pastebi, jog šis Kondroto kū-
rinys ypač įdomus tuo, jog čia
nėra vardų ar pavardžių, geo-
grafinių pavadinimų. Todėl *The
birth of Nation* galima laikyti
bet kurios tautos gimimo alego-
rija, kur vienas svarbiausių už-
gimimo ir subrendimo momen-
tų yra būtent pažintis ir akista-
ta su *Kitu* – svetimu, nepažis-
tamu, „mes“ bendruomenę igno-
ruojančiu ir galų gale ją atstu-
minančiu. Matyt, tokia yra kiek-
vienos tautos susiformavimo
kaina – savo pranešimą baigė
Cidzikaitė.

Baltų konferencijoje lite-
ratūros sekcijoje taip pat daly-
vavo Daiva Markelytė, baigus
Ph. D. studijas UIC ir šiuo
metu dėstanti Eastern Illinois
universitete; Vilius Rudra Dun-
dzila, magistro studijas baigęs
UIC, PLB Lituanistikos kated-
roje; Diana Špokienė, daktarės
laipsnį įgijusi University of Al-
berta Edmonton ir dabar dir-
banti McMaster universitete
Hamilton, Toronto. Ši konferen-
cija buvo ne tik pasidalinimas
mintimis ir nuveiktais darbais,
bet ir įrodymas, kad atsiranda
nauja karta, mokslus išėjusi
Šiaurės Amerikoje ir papildanti
išretėjusias literatūras gretas.

Dalia Cidzikaitė

PLB Lituanistikos katedros
Illinois universitete Čikagoje
doktorantė

Doktorantė Dalia Cidzikaitė (kairėje) ir magistrantė Elizabeth Novickas.

Iš kairės: prof. Diana Špokienė, dr. Solveiga Daugirdaitė ir prof. Violeta Kelertienė.

Kartu su Zukele: Juodienė Zasečiū vienkiemyje prie savo namelio 1957 m. A. Vidugirio nuotrauka

Folkehojskole studentai medinių skulptūrų parke.

Dviejų savaitių demokratiškumo pamoka Folkehojskole

BIRUTĖ JANULEVIČIŪTĖ-IVAŠKEVIČIENĖ

(Tęsinys)

Ramybės sala

Folkehojskole bendruomenės narių nuotaikų skalė yra gana plati, nors gali atrodyti, kad santūrus danai yra tarsi kamertonas, pagal kurį mokykloje nustatomas tam tikras emocinis fonas. Iš dalies, matyt, taip ir yra. Pačiame miestelyje tvyro ramybė, žmonių gatvėse beveik nematyti, o jei kurie praeina ar pravažiuoja dviračiu, tai pasiveikina nusišypsodami ar linktelėdami galva.

Einant pro šalimais esančios vidurinės mokyklos pastatą pertraukus metu, kai vaikai pabirę po kiemą, nustebino ty-la. Nebuvo girdėti jokio riksmo ar klyksmų, nors vaikai gūvus, lakstė, juokiasi. Kurgi tas pertraukų klegesys, varantis į nevilgtį kai kuriuos Lietuvos mokyklų pedagogus? Svarstai sau: kodėl danų vaikai yra tokie ramūs? Matyt, nereikia ypatingo psichologinio pasirėmimo, norint pastebėti paprastą dalyką: vaikai auga ramiose šeimose, nekamuojami materialinių nepatogumų. Tėvams, kurie yra ramūs dėl savo šeimos rytdienos, lieka daugiau laiko vai-

kų auklėjimui, pokalbiams su jais, bendram poilsiui.

Kalbant apie Brenderup miestelio ramybę, reiktų porą žodžių pasakyti apie mums, lietuviams, gana paradoksalų dalyką. Pavyzdžiui, eini miestelio gatvę ir pamatai katytę. Ją pakalbini, paglostai, o katytė, gal atsidėkodama, o gal norėdama, kad tūristė, atvykusi į Daniją, nepaklystų, lydi ją aukštai iškelusi uodegą keletą kvartalų, paskui neskubėdama grįžta namo. Danų šunys dar ypatingesni. Atrodo, kad jie jau visai pamiršę loti. Sargiai savo būdosi dienos metu neloja visai, o vėl vakarą, jei koks naktibalda, norėdamas pasigėrėti skoningu sodybų apšvietimu, prieina arčiau namo, tai keturkojis porą kartų amtelį ir vėl nutyla. Syki, saulėtą sekmadienio rytą vaikščiojant smėliu paplūdimiu, pribėgo du didžiuliai šunys, be antsnukių, šeiminių nelydimi, tad suakmenėjome vietoje, tačiau kaip vėliau ne kartą įsitikinome, išsigąsti nebuvu ko: gyvūnai, vizgindami uodegas, apuosto, draugiškai žvilgteli ir apsisukę nubidžena savais keliais.

Bet grįžkime vėl į folkehojskole.

Kaip jau buvo minėta pirmoje rašinio dalyje, Brenderup folkehojskole yra 2 dėstomų dalykų grupės: pagrindiniai ir pasirenkamieji. Privalomieji arba pagrindiniai kursai apima 4 modulius, kurių trukmė – 12 savaitinių valandų per savaitę. Mokiniai taip pat gali pasirinkti 2–3 dalykus pagal savo pomėgius. Beje, pasirenkamieji moduliai gali keistis kiekvieno naujo semestro metu.

Pasirinkdami disciplinas, studentai gali išbandyti savo gabumus pačiose įvairiausiose srityse: tapydami, dirbdami įvairius stalius darbus, kurdami medines skulptūras ir kt. Beje, neįprasta buvo stebėti, kaip medinių skulptūrų kurimo pamokose (vadinamose „workshop“) merginos drąsiai čiumpa „Husqvarna“ pjūklus, darbuojasi su kaltais ir kitais, atrodytų, tik vyriškos rankoms skirtais, įrankiais... Bet ką gi! Buvo malonu matyti, kai mokyklos kiemelyje naujojo skulptūrų parko atidarymo proga visi mokyklos bendruomenės nariai pakėlė po simbolinę šampano taurę, kai moksleivių akys buvo sklidinos pasididžiavimo: tai padarėme mes!

Užsiėmimai mokykloje vyksta ne tik mokyklos patalpose. Pavyzdžiui, mokiniai, kurie domisi vaistažolėmis, vakarojo mokyklos direktoriaus Ole Dedenroth namuose. Vadinamųjų užklasinės veiklos formų diapazonas platus – jaunimas vyksta į Odens, Fyn salos sostinę, lanko teatrą, koncertus, parodas. Be to, į mokyklą atvyksta įvairūs lektoriai, kurių paskaitų temos gali dominti jaunus žmones, organizuojami jau minėti „workshop“ ir t.t.

Bet kas gali būti geriau pavasario sekmadienį, šviečiant saulei ir žydint gležnutėms snieguolėms, iš lėto nueiti prie jūros – tokios mėlynos ir skaidrios, pavaikštinėti smėlėta jūros pakrantę, pasidžiaugti ramybe ir tyla.

Apie folkehojskole pritaikymo galimybes Lietuvoje

Šio straipsnio autorė norėtų pabrėžti, kad nepretenduoja į

kokių gilesnius analitinius-publistinius svarstymus ar, juo labiau – į mokslines išvagas apie analogiškų mokyklų patirties optimalaus pritaikymo galimybes Lietuvoje. Tai būtų labiau atskiri pastebėjimai, įvertinant ir ribotą laiko atkarpą, 2 savaites, folkehojskole aplinkoje.

Pirmasis skirtumas, kuris pastebimas iškart, būtų palyginti nedidelis „grynos“ informacijos kiekis, kurį mokiniai kasdien gauna mokykloje. Lektorius pateikia tam tikrą medžiagą, ją komentuoja, vėliau nagrinėjama klausimu vyksta diskusijos. Apie jų neformalumą, demokratiškumą jau buvo užsiminta pirmoje straipsnio dalyje *Drauge*. Akivaizdu: kai mokiniai nepaskandinami informacijos gausoje, jiems lieka jėgų ir noro mąstyti bei polemizuoti. Stebint mokinius, išeinančius iš užsiėmimų, matyti, kad jie dar nepavargę, kad kai kurie tarpusavy tebekalba pamokoje nagrinėtomis temomis.

Lietuviai mokiniai ir studentai, atrodo, polemizuoti mažiau linkę. Bet gal tai tik paviršutinis išpaūdis. Jei pamokoje ar paskaitoje sukuriamas palankus darbu klimatas, jeigu geriamas jaunas žmogus, jo nuomonė, jei toleruojamas netiksliai ar ne visai korektiškai suformuluotas klausimas, „ledai pajuda“. Tada studentams užtenka drąsos viešai kalbėti ir prieš didelę auditoriją.

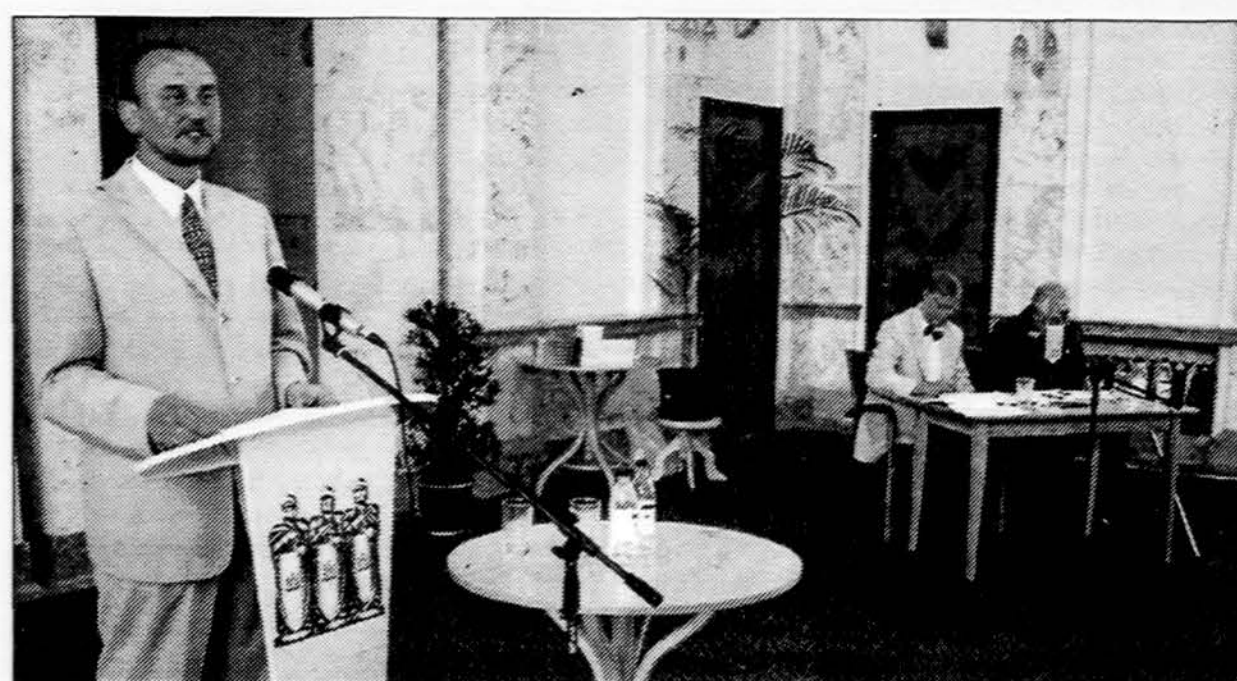
Kitas svarbus dalykas – toks pamokų ir poilsio derinimas folkehojskole, kad būtų moksleiviams patogiau. Pertraukų metu – kava, arbata, vaisiai, naujausia spauda, internetas, RTV, kompaktinės plokštelės, biblioteka. Tada neįtikėtini prisimeni nevykusias mokinių ir studentų „apkravas“ kai kuriose Lietuvos mokyklose ar universitetuose, kada jauniems žmonėms ir papietauti ne visada yra kada.

Ir dar. Mokytojas negali imituoti, suvaidinti pagarbos ir tolerancijos aplinkiniams. Gal įmanoma apgauti vieną kitą jauną žmogų, bet ir tie ilgai nepajaus „netikrumo“ skonį, bandymą manipuliuoti (koks populiarus dabar tapo šis žodis!). Ilgainiui toks pedagogas jauniems žmonėms taps atgrasus.

Folkehojskole mokyklos direktoriaus statusas – toks pats, kaip ir mokytojų ar mokinių, tik atsakomybė žymiai didesnė. Ir vėlgi, tai nėra vaidyba ar kas nors panašus, blogiausia atveju – labai geidžiama siekiama. Čia norėtųsi pacituoti italų kunigo, teologo, filosofijos ir psichologijos daktaro Giuseppe Colombro mintį iš knygos *Vidinio išgijimo kelias* (2001, p.166): „Žmogus, kuris savo valdžią naudoja prievartai, kuriam atrodo, kad niekada nedirbama pakankamai, o tai, kas daroma, atliekama nepakankamai gerai; kuris nemoka įvertinti kitų darbo ir pripažinti jų pasiaukojimo; kurs nežino, kas yra žmogaus nuovargis, asmeniniai ir šeimos rūpesčiai, slepia pasąmonės poreikį dominuoti ir engti. Po skambių pavadinimų – drausmė, tvarka, švara, pareigos jausmas, aukos dvasia ir pan. – išoriniu blizgesiu slepiasi siela, kuri siekia įbauginti žmones ir matyti juos kenčiančius“.

Kitoje tos pačios knygos vietoje (170 p.) autorius teigia: „...bendruomenė, kurioje viešpatauja žmogiška šilta atmosfera, kurioje visi nariai moka pastebėti kitą, žiūrėti į kitus atviromis akimis, be galo padeda ugdyti asmenybes ir kloti jose laimės pamatus, tikras optimizmo ir gyvenimo džiaugsmo at-sargas“.

„Į Laisvę“ fondo XIII studijų savaitė

„Į Laisvę“ fondo XIII istorinių ir politinių studijų savaitėje kalba Vidmantas Vitkauskas.

Neseniai Lietuvoje baigėsi liepos 29 – rugpjūčio 1 d. vykusio XIII „Į Laisvę“ fondo istorinių ir politinių studijų savaitės. Tokios studijų savaitės Lietuvoje organizuojamos jau nuo 1992 metų. Šį kartą jį vyko Kaune ir Rumšiškėse. Atsižvelgiant į pastarųjų metų Lietuvoje vykstančius procesus ir susiklosčiusias politines aktualijas studijoms buvo pasirinkta svarbi tema – „Demokratijos pamokos ateities Lietuvai“.

Studijų savaitės metu paskaitas skaitė žinomi Lietuvos ir užsienio politikos, mokslo bei visuomenės veikėjai, „Į Laisvę“ fondo bei jo filialo vadovai: dr. Egidijus Vareikis, Julius Sabatauskas, Algirdas Patackas, dr. Lilijana Astra, Vidmantas Vitkauskas, dr. Kazys Ambrozaitis, dr. Vytautas Dambraiva, Juozas Kojelis, prof. Kęstutis Skrupskelis ir kiti. Prelegentai kalbėjo apie Lietuvos fronto bitulių, „Į Laisvę“ fondo bei studijų savaitės svarbą, pletojant Lietuvoje ir išeivijoje pilnatinę demokratijos idėjas,

puoselėjant krikščioniškos moralės vertybes. Buvo kalbama ir apie šiandieninei Lietuvai ypač aktualią politiką moralę bei moralią politiką, visuomenėje mažėjantį idealizmą ir didėjantį oportunizmą, tolimesnę krašto apsaugos ir ūkio vystymo perspektyvą. Jaunimo diskusijai vadovavę Lietuvos ateitininkijos atstovai Liutauras Serapinas bei Vidas Abraitis apžvelgė šių dienų jaunimo padėtį ir nuotaikas, kalbėjo apie svarbiausius jaunimo lūkesčius, bei darbus, o taip pat apie jaunimui keliamus tikslus.

Studijų savaitės dalyviams sveikinę kun. Robertas Grigas, dr. Kazys Ambrozaitis, Jonas Kairevičius, mjr. Gediminas Reutas, Vincė Vaidevutė Margevičienė, gen. Jonas Kronkaitis, Gabrielius Žemkalnis bei kiti, kalbėjo apie Lietuvos politinio gyvenimo problemas, visuomenės susiskaldymą, kvietė būti aktyviais bei visuomeniškai, linkėjo fondui ir toliau tęsti panašaus pobūdžio studijas. Lietuvos Respublikos prez-

dento Valdo Adamkaus atsiųstame sveikinime taip pat išryškinta būtinybė telktis bendram darbui. Prezidento sveikinime rašoma: „Sveikinu Jus, gerbiamieji bendražygiai, susirinkusius aptarti aktualių Lietuvos problemų. Kreipiuos į Jus, vadindamas bendražygiais, nes daug metų siekėme vieno bendro tikslo – demokratinės klestinčios Lietuvos. Penkis okupacijos dešimtmečius „Į Laisvę“ fondas daug prisidėjo, kad ne tik negestų, bet ir vis labiau įsiliptų Lietuvos Nepriklausomybės ugnis. Mūsų svajonės išsipildė. Atkūreme nepriklausomą, demokratinę Lietuvą. Tačiau demokratija – versmė, kurią reikia išsaugoti ir puoselėti amžinai. Šiam kilniam tikslui ir tarnauja Jūsų kasmetinių studijų savaitės, kurios padeda skieisti Lietuvoje krikščioniškos moralės vertybes. Šį kartą į XIII-ąją studijų savaitę Jūs susirinkote nepaprastai atsakingu mūsų tėvynės metu. Reikia atkurti visuomenės pasitikėjimą valstybe, valdžios institucijomis, pašalinti gilumines priežastis, kursčius ir kurstancias tokį nepasitikėjimą. Tai mūsų bendras rūpestis. Kvietiu Jus toliau būti aktyviais mūsų demokratines pilietines visuomenės kūrėjais. Suremkime pečius, kaip ragina mūsų himnas, „Vardan tos Lietuvos“.

Kaip vienas būtų skatinti visuomenės ir atskirų jos narių aktyvumą, norą domėtis krašto praeimi, būti aktyviais nūdienos politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo dalyviais, savo krašto patriotais, yra jau tradicija tapę „Į Laisvę“ fondo Rezistencijos premijų įteikimas istorikams, filologams, žurnalistams ir rašytojams. Tokios premijos už lietuvių fizines ir dvasines rezistencijos tiriamuosius darbus, rezistencijos istoriją populiarinančią publicistiką bei kitą pilietinę veiklą teikiamos jau nuo 1994 metų. Šios studijų savaitės metu „Į Laisvę“ fondo premija buvo įteikta istorikui Kęstučiui Kasparui ir rašytojai Emai Mikulėnaitei.

Viena studijų savaitės dienų buvo skirta poeto Jono Aisčio atminimui. Rumšiškėse apie J. Aisčio kūrybą kalbėjo dr. Dalia Čiočytė, apie poeto atminimą ir įamžinimą – J. Aisčio muziejaus direktorė Gražina Meilutienė. Tą pačią dieną visi renginio dalyviai aplankė ir Rumšiškių kapinaitėse esančius poeto J. Aisčio ir V. Daunio kapus.

Nukelta | 4 psl.

Medinių skulptūrų parke.

Vilniuje — visos Lietuvos spalvos, dainos ir šokiai

RICARDAS ŠILEIKA

Vilniaus mokytojų namai „Regiono dienas“ organizuoja jau trylikti metai. Tiesa, iš pradžių šis renginys tokio konkretaus apibrėžimo ir apibrėžtumo neturėjo. Tėvykdavo vieno ar kito Lietuvos etnografinio regiono vienkartiniai, ar tiksliau, vienvakariniai koncertai – pobūviai. Ir tik 1998 metais atsirado dabartinis pavadinimas. Tačiau tik po 2000-ųjų intensyviau tobulinti „Regiono dienų“ darbotvarkę, kurioje išplestas žanrinis įvairumas, tai yra, nesitenkinta vien liaudies ansamblių ir muzikantų koncertais.

Į „Regiono dienų“ repertuarą buvo įtrauktos parodos. Suvažiudavo ne vienas ar du vienetai, o net dešimt ar penkiolika. Mokytojų namai pradėjo bendradarbiauti su apskričių administracija ir jų kultūros atstovais. Aišku, skirtingų apskričių, kaip, beje, ir rajonų, valdininkų požiūris į kultūros vyksmus ne visada yra geranoriškas, tolerantiškas ir pagelbantis. Kiekvienais metais „Regiono dienas“ vis papildydavo nauji akcentai. Atsirado teatrų pasirodymai, kameriniai renginiai. O šiemet šis renginys pagalio išgėmė į platesnes erdves. Tai yra pasklido po miestą.

Atskiri koncertai vyko Savi valdybės aikštėje, prie Žemaitės paminklo Gedimino prospekte, L. Stukos–Gucevičiaus skverlyje. Žinia, ketinimai būti atvi-

resniems brendo jau senokai. Ir ką gi: pasirodymai atvirose Vilniaus erdvėse sulaukė nemenko, ypač užsienio turistų, dėmesio. Automatiniais greičiais pliaukšė pliaukšėjo fotoaparatai užrašyti „kononados“. Be to, šie, sakysiu, viešieji renginiai yra kuo puikiausia reklama „Regiono dienoms“.

„Regiono dienų“ prasmė – parodyti ne vieną gyvuojančią žanrą, o margaspalvį tose aplinkose gyvenančiųjų gyvenimo audinį.

linkose gyvenančiųjų gyvenimo audinį. Nors šiame Vilniaus mokytojų namų renginio sąraše gan daug folkloro dalykų, bet visgi tolygiai vietos ir dėmesio skiriama dailei bei literatūrai. Iš šiemet vykusių renginių kniet paminėti gausias fotoparodas. Tai Ukmergės foto ir kino klubo „Horizontas“ paroda „Akimirkos“, Juliusa Vapšos „Knygnešystės muziejus Ustronėje“ (Aukštaitija). Tai Audreolės Sabonienės „Akimirkos žaismė“ ir Jono Strazdausko „Lietuvos rukai“ (Žemaitija). Tai Vytauto Daraskevičiaus „Dzūkų veidai“ (Dzūkija). Tai Sigito Birgelio iš Punsko fotoparoda, Be to, buvo demonstruojamos dzūkiškos juostos iš Aly-

liai. Todėl Vilniaus mokytojų namai, mintydami apie kitąmetes „Regiono dienas“, ketina galbūt net atsisakyti folkloro. Žinia, ne pirmi metai, kai „Regiono dienos“ dalyvauja lietuvių vienetai iš etninių žemių. Šiemet Lietuvos sostinė ketino atkakti punkskiečiai ir gervėtiškiai. Bet teko regėti tik Punsko folkloro sambūrio „Gimtinė“ ir jaunimo folkloro ansamblio „Alna“ vyrų bei moterų veidus. Atidaryta Rimdžiūnų (Baltarusija) vidurinės mokyklos direktoriaus Stanislovo Budraičio fotoparoda, kurioje rodomi to krašto žmonės. Tos pačios mokyklos moksleiviai eksponavo ir savo piešinius.

Vilniaus mokytojų namų „Regiono dienų“ rengėjai tikisi

sulaukti ir miesto valdžios paramos. Juk jau ketveri metai šisai renginys dubliuojamas su rudens pradžioje vykstančių „Vilniaus dienų“ regiono diena, rengiama Vilniaus etninės veiklos centro. Pastarasis kultūros procesas, žinoma, susilaukia didesnės Vilniaus miesto savivaldybės atidos. Tačiau Vilniaus mokytojų namų žmonės mano, kad neturėtų būti skatinama tokia dirbtinė kultūros dalykų konkurencija. Juolab, kad „Vilniaus dienos“ regiono dieną įsteigė, kuomet Mokytojų namų „Regiono dienos“ jau buvo gerokai išsiūbavusios. Jeigu turėtume stipresnę paramą, mąsto Vilniaus mokytojų namų renginių organizatorius Juozas Žitkauskas, galėtume kasmet keisti „Regiono dienų“ struktūrą, tai yra, anot jo paties vaizdingo palyginimo, neužsisėdėti tarp pernykščių bulvių. Manau, tęsia pašnekovas, kad reikia siekti, kad „Regiono dienos“ būtų ne tik vieno Mokytojų namų, bet kartu ir miesto savivaldybės reikalas.

Šiemet daugiausia dalyvių sulaukia iš Aukštaitijos, daugiau nei ketvirtis tūkstančio. Nors, kaip sako Mokytojų namų renginių organizatorius Juozas Žitkauskas, masiškumas neparodo kokybės. Be to, kiekvienais metais koncertuotojai keičiasi. „Regiono dienosna“ visada įtraukiami ir iš tų vietų kile, kitur gyvenantys, žymūs žmonės. Šiemet dzūkų pasirodymuose dalyvavo dainininkė Veronika Povilionienė. Na, o iš

veteranų jau trečiąsyk dalyvavo Lazdijų vyresniojo amžiaus žmonių šokių grupė ir Utenos mokytojų folkloro ansamblis „Levintra“. Sudėtingiausia yra žemaičiams, mat jiems atbeldyti Lietuvos sostinė – ne atbeldi ranka mostelėti. Tiesa, šiemet „Regiono dienos“ nešmėžavo suvalkiečiai, kitaip vadinami suduviai. Todėl, kad jie rudenį dalyvavo jau minėtoje „Vilniaus dienos“.

„Regiono dienų“ prasmė – parodyti ne vieną gyvuojančią žanrą, o margaspalvį tose aplinkose gyvenančiųjų gyvenimo audinį.

Richardo Šileikos nuotraukos iš „Regiono dienų“ Vilniuje.

„Į Laisvę“ fondo studijų savaitė

Atkelta iš 3 psl.

Buvo surengta Jono Aisčio poezijos popietė, kurioje dalyvavo Kauno dramos teatro aktorė Inesa Paliulytė ir gitaristas Artūras Kelpša.

Studijų savaitės dalyviams buvo organizuota ir daugiau kultūrinių renginių: klasikinės ir kaimiškos muzikos koncertų, vakaronių, išvykų. Buvo applan-kyta prieškarinio prezidentūra Kaune, pagrindinė Vytauto Andziulio spaustuvė „ab“, Rumšiškų liaudies buities ir Jono Aisčio muziejai.

Pagrindiniai studijų savaitės programos renginiai buvo užbaigti Rumšiškų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje. Čia buvo aukojamos Mišios už iškilų Lietuvos fronto, Lietuvos fronto bičiulių, „Į Laisvę“ fondo vadovų, ideologų ir kitų bendradarbių atminimą. Visus sujaudino Mišių pradžioje paskelbta žinia apie fronto bičiulio, architekto Edmundo Arbo mirtį Kalifornijoje.

Kaip ir visuomet, studijų savaitės dalyvavo nemažai JAV gyvenančių arba iš užsienio į Lietuvą sugrįžusių bičiulių – Marytė ir Kazys Ambrozaičiai, Angelė ir Algis Raulinaičiai, Milda ir Stasys Tamulioniai, Viltis Jatulienė, Jonas Prakepas, dr. Vytautas Dambra, Jadviga Dambienė, Juozas Kojelis, dr. Albinas Šmulkštys, Vilis Bražėnas, Vija Arbas, gen. Jonas Kronkaitis ir Gabrielius Žemkalnis su žmona bei kiti.

Tarp nemažo būrio studijų savaitės dalyvių buvo ir žinomi dvasininkai: kun. Robertas Grišas, kun. Vytautas Kavaliauskas, kun. Alfonsas Svarinskas; rezistentai Jonas A. Antanaitis, Antanas Lukša, Alfonsas Žalodas ir kiti. Studijų savaitėje dalyvavo ir daug beveik kiekvienais metais į tokius renginius atvykstančių dalyvių: Nijolė ir Ignas Misiūnai, Vida ir Jonas Kairevičiai („Į Laisvę“ fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkas), Aldona Žemaitytė (filialo tarybos sekretorė ir studijų savaitės programos ren-

gimo komisijos pirmininkė), Arimantas Dragūnėvičius, Gražina Zujienė, mjr. Alvydas Kazakevičius, Perpetua Dumšienė ir kt. Daugiausia dalyvių buvo susirinkę iš Kauno, Vilniaus, Garliavos, Rumšiškų. Bene iš toliausiai buvo atvykę telšiškiečiai Irena ir Zenonas Jaškos. Ne vienas šių senbuvų, studijų savaitės organizatorių linkėjo, kad jos vyktų ir ateityje, kad ir toliau išliktų galimybės susitikti, kalbėti apie visiemis rūpimus klausimus, teikti pasiūlymus valdžios institucijoms ir pan.

Apie tai diskutavo ir „Į Laisvę“ fondo centrinės valdybos bei filialo vadovai. Buvo nutarta ir ateityje dirbti panašia kryptimi bei toliau rengti tokius studijų savaites ar savaitgalius. „Į Laisvę“ fondo valdybos pirmininkas dr. K. Ambrozaitis išreiškė viltį, kad fondo filialas ateityje vis aktyviau veiks savarankiškai ir palinkėjo visokeriopos sėkmės Lietuvos filialo vadovui dėkojo už intelektualinę ir materialinę paramą organizuojant šią studijų savaitę. Buvo akcentuojama, kad tokios apimties studijų savaitės nebūtų buvę galima organizuoti be finansinės JAV lietuvių paramos. Todėl nuodirčiausia padėka už skirtas šiam renginiui lėšas buvo išsakyta Lietuvos fronto bičiulių tarybai. „Į Laisvę“ fondo valdybai bei Lietuvos fondui. Taip pat, buvo nuodirčiai padėkota studijų savaitėje dalyvavusiems tautiečiams ir bičiuliams, už aukas. Ypatinga padėka pareikšta Ramunei Ambrozaitytei – Fry už skirtas lėšas Rezistencijos premijai.

Studijų savaitės renginius fikso ir reportažus rodė dvi regioninės Kauno televizijos stotys (AR TV ir PUKO TV) bei aprašė *Tėviškes žinių*, *Kauno dienos*, *Kaišiadorių aidų* žurnalistai. Visiems jiems, taip pat nutarta išsiųsti padėkas raštu.

Vidmantas Vitkauskas
„Į Laisvę“ fondo Lietuvos filialo valdybos pirmininkas, Studijų savaitės organizacinio komiteto pirmininkas

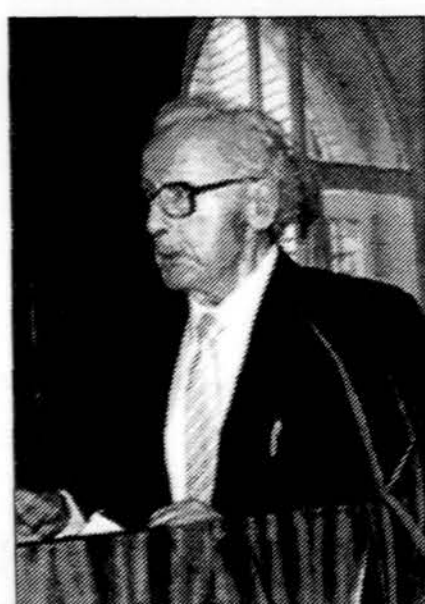
Paminėta Karaliaučiaus universiteto įkūrimo sukaktis

Vilniuje Mažosios Lietuvos reikalų taryba (MLRT) surengė seniausio etninėje baltų žemėje, 35-riais metais senesnio už šlovėną Vilniaus universitetą, Karaliaučiaus universiteto 460-ųjų metinių minėjimą. Šis universitetas išugdė nemažai žymių mokslininkų, fizikų astronomų, filologų. Mums, lietuviams aktualu, kad įkūrėjo, pirmojo Prūsijos kunigaikščio Albrecht (lot. Albertus) Albertino vardu pavadintame, Karaliaučiaus universitete yra baltistikos ir konkrečiai lituanistikos ištakos.

Nepaisant tuo metu transliuojamų Lietuvos ir Puerto Riko olimpinę rungtynių, į minėjimą susirinko didelis būrys Mažosios Lietuvos bičiulių. Įžangos žodį taręs, MLRT pirmininkas Vytautas Šilas atkreipė visų dėmesį į simboliškai išskleistą nuo 1660-ųjų metų žinomą trispalvę žalią-baltą-raudoną Mažosios Lietuvos vėliavą, kurios spalvas 1829 metais (prieš 175 metus) ėmė vartoti Albertino lietuvių studentų korporacija Lituanica.

Minėjimo pradžioje koncertavo Lietuvos prūsų bendrijos pirmininkės Inijos Trinkūnienės vadovaujama, apeiginio folkloro grupė „Kūlgrinda“, padainavusi Karaliaučiaus krašto dainas prūsų kalba (iš lietuvių kalbos ir prūsų vertė prisistas dr. Letas Palmaitis). Įspūdinga buvo malda – giesmė Perkūniui.

Apie studentus lietuvių, XV-XIX a. studijavusių protestantiskajame Karaliaučiaus uni-

Paskaitą skaito istorikas A. Matulevičius. J. Česnavičiaus nuotr.

versitete, kalbėjo žinomas Mažosios Lietuvos istorikas dr. Algirdas Matulevičius. Nuo įkūrimo 1544 metais pradžios šiame universitete studijavo beveik 14 tūkst. studentų. Dr. Matulevičius iš įvairių šaltinių pririnko vos ne tūkstantį lietuvių studentų iš Mažosios ir Didžiosios Lietuvos. Jis išvardijo daugybę pavardžių ir kai kurių absolventų nuopelnus lietuvių tautai. Jų būtų žymiai daugiau, jei ne ilgą laiką galiojęs draudimas priimti į universitetą valstiečių vaikus. O juk beveik visi Mažosioje Lietuvoje absoliučiai gyventojų daugumą sudarę lietuviai buvo valstiečiai...

Lietuvos MA lietuvių kalbos ir literatūros instituto bendradarbi dr. Liucija Citavičiūtė aptarė 1718 m. universitete

įsteigto Karališkojo lietuvių kalbos seminaro (katedros) aplinkybes. Seminarą privalejo lankyti visi, iš Prūsijos valstybės lietuviškųjų sričių atvykę teologijos studentai, taigi, ir vokiečiai. Seminaras suteikė stiprų impulsą lietuvių išsagejojimui Mažosioje Lietuvoje. Vienas jo vadovų, dr. F. Kuršaitis, rūpinęsis lietuvių kalbos tyrinėjimais, išugdė ir būrėli filologų. Minėjime dalyvavusi, Karaliaučiaus universiteto rektorius ir seminaro direktorius Liudvikas Gediminas Rezas skulptūros autorė Asta Vasiliauskaitė susirinkusiems pademonstravo jos sukurta įspūdingą bronzinį beveik pusmetrio skersmens lietuvių kalbos seminaro atminimo medalį (ji, kam nors parėmus, įsigytų ne viena draugija).

Tragišką prūsų kalbos likimą su didžiavirio Herkaus Manto likimu palygino akademikas, prūsų kalbos pasaulinis autori-

Kairėje – Vytautas Šilas, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas, šio renginio komiteto pirm.

Skulptorė A. Vasiliauskaitė. Jono Česnavičiaus nuotrauka.

tetas prof. dr. Vytautas Mažiulis. Jis teigė, kad prūsų kalbą, būdama archaiskesnė už lietuvių kalbą, kalbotyrai yra svarbesnė už ją. Pasak profesoriaus, pirmąjį impulsą filologiniam darbui Karaliaučiaus universitete davė pats kunigaikštis Albrechtas, nurodęs parengti prūsikajai ir lietuviškajai *Katekizmus*. Akademikas aukštai įvertino universiteto profesorius G. F. Neselmano

(įvedė baltų kalbų terminą), A. Becenbergerio (baltistikos pradininkas), R. Trautmano (prūsų kalbotyros pradininkas), J. Gerulio baltistikos darbus. Apie baltistiką Karališkojo mąstymo ištakas kalbėjo filosofas (ir žinomas politikas) Romualdas Ozolas. Pasirodo, vokiečiai rašę Imanuelis Kantas yra labiau suprantamas lietuviams, negu vokiečiams, nes skiriasi šių tautų mąstymas. Kantui, kaip ir lietuviams, mąstymo ištakos yra gamtameldystėje, jausliniame patyrimo, empirinėje pasaulėjautoje. Taigi, I. Kantas yra baltistikos kultūros me teoras pasaulinėje filosofijoje.

Minėjimo pabaigoje susirinkusieji pasidalino naujienomis iš Karaliaučiaus krašto, apžiūrėjo Albertino parodinių stendų. Kitą Vilniaus visuomenės skirtą renginį, skirtą Mažosios Lietuvos gyventojų genocido aukoms prisiminti, MLRT surengs spalio mėnesį.

Vytautas Miklaševičius